

1388, 1397 («una roda d'ariscles de torn», Alart, *InuLCat.*, s. v. *roda, rodar, tremuja*), ja 1368: «tot l'artifici qui vuy es en lo molí si del dit ARLuques, exceptat les tremuges e-ls martells e-ls ariscles» (RLR xvi, 22). A Osseja (Cerdanya) és 'cercol de sedàs' explicació que em donaren en ocasió de dir-me el nom de lloc *Passariscles* (1959).

Arestui, V. Arescui

Aretologia, compost del gr. ἀρετή 'excellència, virtut' i λόγος 'tractat'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*.

Argabansar, per *agarbassar*, deriv. de *garba Argadells, V. arguenells* (ARGUE) *Argall, argallada, V. xaragall*

ARGAMASSA, 'mescla de calç, sorra i aigua, usada per ajuntar, en les construccions', vell mot arrelat en les tres llengües romàniques de la Península, d'origen incert; possiblement tot ell pre-romà o, si no, compost del ll. MASSA 'massa', amb un element pre-romà; però seria més convincent, admetent que tingui procedència indoeuropea, suposar que es tracti d'un compost format amb un mot indoeuropeu germà del gr. μῆσσω 'jo pasto' (d'on fou manllevat el ll. MASSA. □ 1.ª doc.: en diversos docs. del S. XIV, i ja del XIII.

En un doc. valencià dels anys 1350-75, parlant d'un carner (o fossar): «tancaren-ho ab la pedra et ab un poch de *argamassa*» (*BABL VIII*, 384), i ja també en un doc. de Tortosa de 1341 (que citem s. v. *costa*, a propòsit de *costar*). Altrament *AlcM* troba ja «de la *argamassa* de la dita sèquia en avant» en una escriptura mallorquina de 1282 (si bé copiada el 1747, *BSAL IX*, 115). En tot cas el mot ja figura en una coneguda font del S. XIII, el *Vocabulista* llatino-aràbic atribuït a R. Martí, a la primera part, p. 153a, «*argamassa*» traduint l'hispano-àrab *farğ* (cf. aquí *FARGALADA*), i ho volia repetir a la segona part.¹

Eiximenis: «que en lo mur no haja pedres mas que sia de terra o de *ergamaça*», *Terç del Cr.*, cap. 293. És probable que s'hagi d'entendre *arg-* en lloc de *ang-* «hi trametés certs maestres de obra de vila per regonèixer les *angamasses* de les cèquies si porien sostenir que tal obra s'i fahés», any 1405 (*AIEC v*, 569); «que dit mur haja bon solament de pedra e d'*argamassa*», a. 1408 (*Miret, TempH.*, 450); «en dit rech farà una sola de bona *argamasa* de crespel», doc. rossell. de 1433 (Alart, *InuLCat.*, s. v. *crespel*). En la Llegendra dels Set Dorments: «una muntanya --- allí ells se amagaren en una cova; e quant l'Emperador ho sabé manà tancar la porta de la cova de grossa paret de *argamassa*, per tal que tots se morissen dins». I ara ja acontentem-nos amb dir que avui continua essent un mot generalment usual pertot, i també arrelat en la toponímia, p. ex. *Argamassa* nom d'una partida de Benigànim (*GGRV, Val.*, II, 34). Però no serà de més afegir que també es troba des de l'Edat Mitjana en textos alt-aragonesos: «una tina con su cubo e pisadera, la quall yes en unas otras casas del dito Exemén Pérez, do ha un trullar d'*argamasa*» (invent. de 1374, *BRAE II*, 351). *Ergamaça* 1395, *AlcM*.

En castellà el trobem des de docs. molt antics, i sempre amb *-sr-* a l'Edat Mitjana: «los uzos et las finiestras, de cal e de canto, et las parietes de *argamassa*» en un doc. de 1190 del monestir de San Román de Entrepeñas (Palència; *RFE XIV*, 176b). Després en tenim molta doc. medieval castellana, veg. *DCEC I*, 258-60. I en portuguès el trobem ja en dos furs del S. XIII que Cortesão (*Subsídios*, s. v.) cita dels *Portug. Mon.Hist.*: «qui cavare terra o aréa só o castello, peyte un morabítimo, e faça-o de *argamassa*» (*Leges*, pp. 850 i 763).

Fora d'això és estrany a les altres llengües romàniques, car no tenim més que un testimoni isolat en occità antic: «pietat es ayssi coma bona *argamassa* de que hom fa los murs sarrazinés, que hom no pot derrocar ab pic ni ab peira d'engín» en el *Libre de Viciz e Vertutz*, que Rayn. (II, 119a) explica per «ciment, mortier»: text alt-llengüadocià del S. XIV, que (igual que l'*Elucidari*) deu emanar del centre de traduccions enciclopèdiques que va fundar el comte de Foix escrites en el parlar del seu alt Arieja.³ És un hàpax del qual no hi cap més notícia occitana antiga ni moderna, i que avui sembla extingit fins en aquella zona.⁴

A la recerca de l'origen, Simonet (*Glos.*, 302-3) va cridar l'atenció sobre curioses formes mossàrabs: '*āsa māsa* en Almakkarī (marroquí, † 1631, però que utilitza fonts hispanes), *lāšša māšša* «hormigón, mazacote, macizo de muro» en l'*Abbar Mağmā* (hispanic, S. XI), «*lašamaš*: argamassa, bitumen, *farğ*» en RMarít; «*alaxamāx*: argamassa, hormigón de pared, mazacote para solar» en *Palc*. Havent-hi segurament germanor entre aquestes formes mossàrabs, de fesomia òbviament no aràbiga ni semítica, i el mot hispano-romànic, sembla evident que la *l-* de les últimes ha de ser l'article aràbic aglutinat (com passa sovint) i que és Almakkarī amb-la seva inicial en *a-* l'únic que té probabilitats de donar-nos una forma antiga.

De les diverses idees etimològiques de Simonet, queda doncs descartada de bon antuvi LAUSEA MASSA 'massa de lloses o pedres' (LLOSA, de més a més, és l'espècie mineral que menys convé per a una mescla de materials evidentment menuts). Si volguéssim mantenir una mica el seu ARGILLACEA MASSA, hauria de ser, si de cas, a base d'una combinació d'ARGILLA amb terminació més breu; sembla decidir-se pel ll. arcaic i vulgar ARGER, ARGÈRIS (ll. cl. AGGER) 'munt de terra, dic, terraplè', d'on surten l'it. *argine* i el cast. rar i dial. *arcen*.

La dificultat de la *g^e* no palatalitzada en *argamassa* potser es podria desvirtuar bastant admetent un ll. vg. *AGGAR, AGGĀRIS, o *ARGAR, -GĀRIS (com *passar, ansar, carcar*), idea enginyosa, ja que no convincent, no havent-hi indicis positius de l'existència del suposat *ARGAR.⁵ Sigui, però, quina vulgui l'explicació del primer component del mossàr. *āsamaša, lašša-*, és difícil eludir la idea que hi ha d'haver relació etimològica amb el nostre mot. Certament resta una grossa dificultat fonètica en la primera *š* mossàrab, que a penes ens podríem explicar a base d'una forta arabització.